ВІДГУК
офіційного опонента
доктора філологічних наук, доцента
завідувача кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету
ФІЛОНЕНКО НАТАЛІЇ ГЕОРГІЇВНИ
про дисертаційну роботу Ніколаєску Емілії Василівни
на тему «Основні типи французької енантіосемії в синхронії та діахронії»,
подану на захист до разової спеціалізованої вченої ради
у Національній академії Служби безпеки України
на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дослідження. Подана Ніколаєску Е.В. дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія за обраною темою є своєчасною у сучасних філологічних студіях французької мови, має вагоме теоретичне та практичне значення, що переконливо доводиться авторкою у вступній частині наукового дослідження.

Актуальність дослідження Ніколаєску Е.В. на тему «Основні типи французької енантіосемії в синхронії та діахронії» визначається загальною спрямованістю сучасних філологічних розвідок на розв'язання питань лексико-семантичного та комунікативного-прагматичного аспектів французької мови, зокрема словникового і контекстного значення мовних одиниць. Проблема французької енантіосемії як одного з особливих і найяскравіших видів полісемії належить до кола наукових інтересів учених з огляду на використання засобів мовної експресії, які формують образність, виразність та емоційність французької мови, а також у розрізі лінгвокультурних чинників сприйняття певної інформації та взаєморозуміння у комунікації. Враховуючи, що енантіосемія має велике значення для культурного та мовного контексту французької мови, вивчення її

типів не лише сприяє розумінню самої мови, але і є важливим внеском у загальну лінгвістичну теорію. Дисертація може мати практичне застосування для викладачів, перекладачів та філологів, що робить її актуальною та значущою для розвитку мовознавства в цілому.

Дисертаційне дослідження Ніколаєску Е.В. виконане на високому науковому та методологічному рівні про що свідчать завдання дослідження, методологія роботи, її наукова новизна та зв'язок роботи з комплексним планом науково-дослідницької роботи кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України, у межах якого робота проводилась у статусі індивідуального проєкту.

Обґрунтованість положень та висновків. Достовірність положень та висновків дисертації підкріплена аргументованими посиланнями на наукові праці знаних вітчизняних та іноземних науковців, завдяки чому дисертантці вдалося закласти міцне теоретичне підґрунтя під власне дослідження. Всі положення та висновки у розвідці викладені у чіткій логічній послідовності, кожне твердження доведене через отримані результати, які вписуються у контекст світових філологічних досліджень. Методологія наукової роботи достатньо детально описана, що дозволяє переконатись у вірогідності та значущості отриманих результатів, інтерпретація яких здійснювалася у межах окресленого у роботі методологічного контуру.

Аналіз змісту дисертації Ніколаєску Е.В. свідчить про те, що сформульовані мета і завдання дослідження досягнуті у повному обсязі. Структура дисертації визначена поставленими здобувачкою метою та завданнями, а також предметом та об'єктом дослідження.

Структура роботи. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаних джерел, довідкової літератури та ілюстративного матеріалу, а також додатків А1 та А2 у яких наведені списки опублікованих праць за темою дисертації та публікацій, які засвідчують апробацію результатів дисертації.

У вступі визначена актуальність наукового дослідження, детально та чітко сформульовані мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, всебічно схарактеризована методологічна основа дисертації, висвітлена наукова новизна, розкриті наукове й практичне значення одержаних результатів, вказані їхня апробація та публікації.

У першому розділі проаналізовано стан наукового дослідження проблематики лексичної семантики та питання визначення полісемії у лінгвістиці, достатньо повно схарактеризовано в цілому явище енантіосемії та деталізовано специфіку, джерела і причини виникнення енантіосемії у французькій мові. Окрему увагу приділено методикам семантичного аналізу в синхронії та діахронії та основним методам дослідження.

Значною науковою новизною визначається другий розділ дисертації, у якому досліджуються лексична та фразеологічна енантіосемії в синхронії та діахронії, а також представлена таксономія лексичної та фразеологічної енантіосемії як системного явища французької мови на основі морфологічного і семантичного (денотативного і конотативного) критеріїв.

У третьому розділі дисертаційної роботи всебічно проаналізовано дискурсивну реалізацію енантіосемії у тематичних групах колоративів, зоонімів, флоронімів, топонімів, фруктонімів та назв овочів, досліджено функціонально-стилістичну репрезентацію енантіосемії у контексті творів та крізь призму емоційно-оцінної конотації, схарактеризовано особливості дискурсивної реалізації французької енантіосемії в різножанрових художніх текстах, зокрема у детективах, феміністичних романах та коміксах.

Дисертація Ніколаєску Е.В. завершується логічними й аргументованими висновками, у яких підбиваються підсумки наукового дослідження. Зміст загальних висновків відповідає попередньо викладеному у розділах дослідження.

Достовірність результатів розвідки Ніколаєску Е.В. не викликає сумнівів і забезпечується посиланнями на наукові праці як вітчизняних, так і іноземних науковців, позаяк авторкою використано 179 наукових та 37

джерел довідкової літератури, що робить дослідження репрезентативним та об'єктивним. Дослідження проводилось на матеріалі двадцяти сімох художніх творів, авторство яких належить відомим французьким авторам. В авторській комплексній методиці задіяно широкий спектр сучасних філологічних методів та підходів, застосовування такої методики дозволяє отримати більш повне і достовірне уявлення про явище енантіосемії французької мови.

Наукова новизна результатів дослідження. Ознайомлення зі змістом представленої дисертації надає підстави для констатації, що вона дійсно є першим оригінальним і комплексним дослідженням енантіосемії у синхронії та діахронії та прояву амбівалентності сприйняття дійсності носіями мови, віддзеркаленої у мовних одиницях французької мови. Новаторським для вітчизняних досліджень є також уточнення статусу енантіосемії як особливого виду полісемії, виявлення причин появи енантіосемії у французькій мові, виокремлення корпусу енантіосемічних слів французької мови та опис типів лексичної та фразеологічної енантіосемії.

Робота має безсумнівну практичну цінність, адже отримані результати та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти на лекційних і практичних заняттях із «Лексикології», «Теорії та практики перекладу», «Вступу до мовознавства», «Теоретичної та прикладної лінгвістики», а також при укладанні словників.

Повнота викладу результатів дослідження у публікаціях. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження викладені здобувачкою у десяти статтях, шість з яких одноосібні та одна у співавторстві – у наукових фахових виданнях України категорії Б, одна у співавторстві – у науковому виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus, одна – у зарубіжному науковому виданні та одна – у вітчизняному нефаховому виданні. Дисертація апробована на дев'яти конференціях, що підтверджується наявністю виданих тез. Загалом надруковано 19 публікацій, які відповідають темі дослідження.

Дискусійні положення та зауваження.

1. Абсолютно правильний висновок дисертантки про той факт, що енантіосемія є лексико-семантичним явищем і окремим різновидом полісемії не допоміг авторці роботи зберегти у подальшому дослідженні після окреслення у першому розділі розвідки класичних понять «лексико-семантичного поля» та «лексико-семантичного варіанта» (стор. 32, 33, 38, 40, 41, 42), які є ключовими у вітчизняних лексикологічних розвідках французької мови, висвітлення цих понять. Лексико-семантичні поля можуть охоплювати широкий спектр асоціацій та аспектів, або ж бути вузько спрямованими, обмеженими конкретною тематикою чи сферою значень. Вони перегукуються із поняттям «концепт» і використовуються для аналізу структури лексичного складу мови, дослідження семантичних відносин між словами та розкриття особливостей когнітивної організації мови. Залишається лише побажати послідовності у використанні підходів та термінів.

2. Висвітлюючи лише побіжно у першому розділі на стор. 29 роботи поняття «концепт», у третьому розділі дослідження авторка оперує цим поняттям у третьому розділі дослідження, спираючись на різні значення цього терміну в залежності від контексту використання. Поняття «концепт» зрештою може розумітися як когнітивна одиниця, що представляє собою узагальнену абстрактну ідею або ментальну конструкцію, яка об'єднує набір асоціативних, семантичних і культурних елементів, пов'язаних з певним поняттям чи явищем. Концепт може вбачатися своєрідним когнітивним каркасом, який відображає спосіб, яким мовець організує своє розуміння світу, класифікує інформацію та розпізнає зв'язки між різними явищами чи об'єктами. У контексті когнітивної лінгвістики та лексикології, у руслі якої авторка здійснює свою розвідку, дослідження концептів є доволі актуальним, воно також межує з культурологією та психолінгвістикою. Концепти визначаються глибоко укоріненими когнітивними структурами,

які формують уявлення про оточуючий всесвіт та взаємодіють із значенням слів у різних культурних та мовних спільнотах. Вивчення концептів дозволяє розкрити культурні, когнітивні та семіотичні аспекти мовленнєвої взаємодії та розуміння сутності мови як відображення людського мислення. Отже, робота значно виграла, якщо би у першому розділі знайшло би визначення поняття «концепт» у розумінні авторки дисертації. Хочеться також почути уточнення, які саме концепти дисертантка має на увазі послуговуючись цим терміном, адже дослідження концептів вимагає чіткого теоретичного підґрунтя, якого бракує у першому розділі. Йдеться про концепт як про загальне уявлення або розуміння про щось, що може включати в себе характеристики, властивості, асоціації та зв'язки з іншими поняттями, чи-то про семантичний зміст слова або терміну, який відображає певне поняття чи ідею? Відповідно до попередньо висловленого міркування, хотілося б почути від дисертантки її власне трактування кореляції між поняттями «лексико-семантичне поле» і «концепт», оскільки перше не знайшло свого продовження у практичній частині роботи, а друге недостатньо висвітлено у теоретичній частині роботи.

3. Важко погодитись із достатньо широким розумінням енантіосемії дисертанткою, яке представлене у підпункті *2.1.1.1 Субстантивна лексична енантіосемія* у частині її ілюстрації на прикладі назв людей, природних явищ, їжі та назв побутової техніки, якщо тільки не вбачати її прояв через взаємовиключні узагальнені відношення позитивне / негативне, істота / неістота. Виникає питання: чи достатньо такої загальної характеристики для того, щоб констатувати у наведених прикладах енантіосемію? Якщо так, то, доцільно також було б дослідити різні ступені та вияви протилежності значень. Якщо припустити найвищий ступінь узагальнення, то ледь не кожен прояв полісемії може трактуватися як енантіосемія. Про абсолютний ступінь дисертантка зазначає у підпункті *2.1.2.1 Повна лексична енантіосемія*, а про частковий ступінь у підпункті *2.1.2.2 Часткова лексична енантіосемія*, однак саме визначення повної лексичної енантіосемії як

абсолютної структурної відповідності одного значення слова іншому видається не зовсім вдалим, оскільки повна відповідність значення слова іншому спостерігається при синонімії. Отже, у такому формулюванні не зовсім зрозуміло що малось на увазі. Також не віднаходяться у словнику Le Robert *batterie de cuisine* у значенні «махінації, хитромудрощі» та *couvercle* у значенні «макітра». Можливо, авторка розвідки послуговувалась Новим французько-українським та українсько-французьким словником Л.М. Авраменко, який зазначений у посиланні поруч із словником Le Robert, і там наведені ці значення, однак у відомих широкому загалу французьких джерелах ці значення не підтверджуються.

4. Не зовсім коректним видається твердження авторки роботи про частотність певних частин мови у конкретних видах енантіосемії, адже частотність – це показник частоти. Якщо йдеться про кількість певних одиниць, які мають ознаки конкретного виду енантіосемії, то доцільно було б навести цифри, адже для доведення факту переважання кількості одних одиниць над кількістю інших, потрібно було б провести прості підрахунки. У висновках авторка зазначає, що кількісний аналіз проводився, але показники не наводяться.

5. Подекуди бракує посилань, зокрема після тверджень «Семасіологи розрізняють такі види сем..», «Деякі лінгвісти виокремлюють…» (стор. 34), «Водночас, більшість дослідників…» (стор. 35) у роботі також наявна незначна кількість стилістичних і технічних огріхів, які не псують загального позитивного враження від представленого дослідження.

Усі зазначені дискусійні моменти не знижують загальної схвальної оцінки дисертаційної розвідки. В роботі на високому науковому рівні розглянуто складні питання семантики, лексикології і дискурсивних аспектів французької мови, що обумовлено темою дослідження, а також представлені глибокі й оригінальні наукові висновки. Опрацювання значної кількості наукових і довідкових джерел та успішне вирішення дослідницьких завдань засвідчує відмінну наукову ерудицію дисертантки.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У представленій дисертації відсутні ознаки порушення академічної доброчесності (плагіату, фабрикації, фальсифікації тощо), робота є оригінальною і самостійною, цитування та посилання є коректними. Рукопис дисертації пройшов перевірку програмою UNICHECK, яка засвідчила 94,73% оригінальності тексту, наявні незначні текстові збіги, які не мають ознак плагіату. Представлені у роботі теоретичні положення і висновки сформульовані особисто авторкою. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідні посилання.

Загальний висновок. Аналіз поданої дисертаційної роботи, наукових фахових публікацій авторки та статті у науковому виданні, що індексується у наукометричній базі Scopus, надає підстави вважати, що за актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значеннями, рівнями оригінальності і завершеності дисертація Ніколаєску Емілії Василівни на тему «Основні типи французької енантіосемії в синхронії та діахронії» відповідає вимогам, передбаченим пунктами 6-7 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія.

Офіційний опонент
завідувач кафедри італійської і французької
філології та перекладу
Київського національного
лінгвістичного університету
доктор філологічних наук, доцент Наталія ФІЛОНЕНКО

Власноручний підпис
Наталії Філоненко
Засвідчую: ст. інспектор ВК